

11. Норт Дуглас. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Дуглас Норт; (пер. с англ. А.Н. Нестеренко; предисл. и науч. ред. Б.З. Мильнера). – М. : Фонд экономической книги «Начала», 1997. – 180 с.
12. Олсон М. Логика коллективных действий. Общественные блага и теория групп / М. Олсон. – М. : Фонд экономической инициативы, 1995. – 512 с.
13. Шаститко А.Е. Новая институциональная экономическая теория / А.Е. Шаститко; 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Экономический факультет МГУ, ТЕИС, 2002. – 591 с.
14. Шепеленко О.В. Трансакционные издержки в переходной экономике: проблемы теории и практики : [монография] / О.В. Шепеленко. – Донецк : МОН Украины. Донецкий нац. ун-т экономики и торговли им. М. Туган-Барановского, 2007. – 360 с.
15. Эггертссон Т. Экономическое поведение и институты [Текст] / Т. Эггертссон ; пер. с англ. – М. : Дело, 2001. – 407 с.
16. Commons J.R. Institutional Economics / J.R. Commons // American Economic Review. – 1931. – Vol. 21. – P. 648-657.
17. Matthews R.C.O. (1986) / The Economics of institutions and the Sources of growth // Economic Journal. – 1996. – (December). – P. 903-910.

УДК 657

Рядська В.В.
кандидат економічних наук,
докторант кафедри аудиту
Київського національного економічного університету

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНА ПАРАДИГМА ПРОФЕСІЙНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ В АУДИТІ

Стаття присвячена дослідженню інституціональних аспектів зовнішніх умов функціонування аудиторської діяльності. Такі умови розглядаються як складова професійної незалежності в аудиті. Визначено проблемні питання, які існують у зовнішньому регуляторному середовищі, що впливають на процеси формування професійної незалежності.

Ключові слова: аудиторська діяльність, професійна діяльність, професійна незалежність, зовнішня незалежність, регуляторне середовище.

Рядская В.В. ИНСТИТУЦИОНАЛЬНАЯ ПАРАДИГМА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ НЕЗАВИСИМОСТИ В АУДИТЕ

Статья посвящена исследованию институциональных аспектов внешних условий функционирования аудиторской деятельности. Такие условия рассматриваются как составляющая профессиональной независимости в аудите. Определены проблемные вопросы, которые влияют на процессы формирования профессиональной независимости.

Ключевые слова: аудиторская деятельность, профессиональная деятельность, профессиональная независимость, внешняя независимость, регуляторная среда.

Ryadska V.V. INSTITUTIONAL PARADYGM OF AUDIT INDEPENDENCE

The article is devoted to the research of institutional aspects of external conditions of audit. These conditions are discussed as a part of audit independence. It was identified problem questions in the external regulatory environment that influence processes of audit independence development.

Keywords: audit, professional activities, audit independence, external independence, regulatory environment.

Постановка проблеми. Професійна незалежність стала продуктом формування та розвитку тристоронніх відносин й фактично є невід'ємною стороною аудиторської діяльності. За таких обставин незалежність виступає не тільки головною ознакою, завдяки якій відбувається ідентифікація цього виду суспільно необхідної праці, але й необхідною умовою, своєрідним повітрям, без якого неможливо існування аудиторської діяльності як такої.

Разом з тим, як зазначають автори «Аудиту Монтгомері», «...вважається, що аудиторська незалежність знаходиться у певній небезпеці, оскільки клієнт обирає аудитора і платить йому винагороду, а також внаслідок того, що аудитору дозволено надавати клієнту поряд з аудиторськими неаудиторськими послугами. Тому, що аудиторів часто обирають, оплачують і замінюють виключно на розсуд того керівництва, якому вони повинні надавати висновок, багато хто вважає, що повна професійна незалежність взагалі неможлива. Хоча «повна» незалежність, мабуть, неможлива, аудиторі гостро усвідомлюють життєву необхідність її і обов'язковість дотримання стандартів своєї професії заради збереження власної репутації» [1, с. 79]. Визначена ситуація досить точно окреслює проблеми професійної незалежності, які формуються в площині аудиторської практики. Головне питання полягає у подоланні негативних

наслідків, які пов'язуються із порушенням професійної незалежності аудиторів під час виконання завдань з надання впевненості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незалежність професійної аудиторської діяльності виступає предметом дослідження як зарубіжних, так і вітчизняних вчених. Так, в роботах таких українських вчених, як О.Ю. Редько [2], Н.І. Дорош [3], Н.С. Шалімова [4] незалежність аудиторів розглядається в основному в контексті забезпечення дотримання вимог етичних принципів в процесі виконання аудиторських перевірок.

Професор О.Ю. Редько визначає незалежність, яка повинна бути у аудитора під час виконання завдання, як професійну незалежність [2, с. 124]. Разом з тим зміст дефініції професійної незалежності в аудиті не може обмежуватись лише рівнем технологічного процесу виконання конкретного завдання. Першим, хто звернув увагу на багаторівневу природу професійної незалежності в аудиті, була професор Н.І. Дорош. Вона говорить про існування внутрішньої (робочої) та зовнішньої незалежності аудитора. «Робоча незалежність полягає в можливості зберігати неупереджене ставлення протягом усього процесу аудиту. Зовнішня незалежність є результатом сприйняття незалежності аудиторів іншими особами.» [3, с. 95]. Натомість визначена позиція не отримала по-

глибленого розвитку, і вчена лише окреслила зміст формальних ознак щодо внутрішньої та зовнішньої складових професійної незалежності. Таким чином, абсолютно логічним виникає необхідність проведення подальшого дослідження складових незалежності.

Постановка завдання. Метою цього дослідження є встановлення взаємозв'язку між станом інституціонального розвитку зовнішнього регуляторного середовища аудиторської діяльності та професійною незалежністю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна концепція професійної незалежності повинна базуватись на визнанні її багаторівневості. В цьому контексті особливе значення має зовнішня незалежність. За визначенням професора Н.І. Дорош зовнішня незалежність аудиту визначається через встановлення заборони прямого та непрямого фінансового інтересу аудитора у суб'єкті господарювання, фінансова звітність якого перевіряється [3, с. 95-96]. Така зовнішня незалежність, на думку вченої, є підґрунтям внутрішньої (робочої) незалежності, що дозволяє аудитору незалежно діяти під час: планування процедур аудиту, дослідження аудиторських доказів та формування судження щодо достовірності фінансової інформації.

В цілому можна абсолютно погодитись з існуванням причинно-наслідкового зв'язку відсутності фінансових інтересів аудитора у клієнта з аудиту та його робочою незалежністю. Але в даному випадку вчена, по-перше, обмежує аналіз зв'язку лише рівнем фахівця, а по-друге – отожднює поняття зовнішньої незалежності з фінансовою складовою внутрішньої незалежності, яка має місце як на рівні суб'єкта аудиторської діяльності, так і на рівні окремого фахівця.

Зовнішня складова професійної незалежності в аудиті є, по суті, комплементарною до внутрішньої (робочої) складової. Її зміст визначається наявністю формальних норм інституту аудиту, якими регулюються зовнішні умови здійснення незалежної професійної діяльності в сфері аудиту.

Поняття незалежної професійної діяльності на рівні норм національного законодавства розглядається лише в контексті Податкового кодексу України. Причому ця дефініція пов'язується із визначенням самозайнятої особи. «Незалежна професійна діяльність – участь фізичної особи у науковій, літературній, артистичній, художній, освітній або видавничій діяльності, діяльність лікарів, приватних нотаріусів, адвокатів, арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів), аудиторів, бухгалтерів, оцінщиків, інженерів чи архітекторів, особи, зайнятої релігійною (місіонерською) діяльністю, іншою подібною діяльністю за умови, що така особа не є працівником або фізичною особою-підприємцем та використовує найману працю не більш, як чотирьох фізичних осіб» [5, ст. 14.1.226].

Наведене визначення не містить системних ознак, що дозволяють відрізнити незалежну професійну діяльність від звичайної професійної діяльності. Зрозуміло, що ці обставини не є визначальними в контексті Податкового кодексу України внаслідок того, що головна мета виокремлення незалежної професійної діяльності – це встановлення процедур справляння податків у певних сегментах. Але сам факт законодавчого закріплення поняття «незалежної професійної діяльності» свідчить про існування об'єктивних підстав для розмежування професійної діяльності за ознакою незалежності.

В загальному розумінні професійна діяльність – це соціально значуща діяльність, виконання якої вимагає спеціальних знань, умінь і навичок, а також професійно обумовлених якостей особистості. Залежно від змісту праці (предмета, мети, засобів, способів і умов) існують різні види професійної діяльності. Співвідношення таких видів діяльності з вимогами, що пред'являються до людини, утворює професію. В свою чергу, професія являє собою соціально цінну область застосування фізичних і духовних сил людини, що дозволяє їй одержувати замість витраченого праці необхідні джерела для існування і розвитку.

В наукових дослідженнях виділяють принаймні чотири умови (або ознаки), при виконанні яких можна говорити про специфічний феномен – «професію», а також про «професіонала» як носія цих ознак [6]:

1) існування суспільної потреби в професії;

2) професія – це історично сформований спосіб задоволення суспільної потреби, який:

а) діє (реалізується) протягом певного історичного проміжку часу;

б) здійснюється не однією людиною, а групою осіб-фахівців, які володіють певним способом задоволення суспільної потреби;

в) в обов'язковому порядку відтворюється в часі;

3) у суспільній свідомості конкретна професія представляється як дискретна одиниця сукупності професій і носія певного, тільки для неї характерного, набору властивостей. В той же час професія як дискретна одиниця і носій конкретних властивостей взаємопов'язана з іншими професіями. Професія є наслідком існування інших професій, що відрізняються від даної;

4) оволодіння професією пов'язано з процесом професійної підготовки.

Метаморфоз професійної діяльності у незалежну професійну відбувається через специфічні соціально-економічні передумови. У випадку аудиторської діяльності професія аудитора генетично пов'язана із бухгалтерським обліком та контролем, які внаслідок формування та розвитку тристоронніх відносин отримали ознаку незалежності, яка була обумовлена зміною функціональних завдань.

Умови функціонування аудиту, як професійної діяльності, розглядаються в контексті вимог його регулювання. З позицій Директиви 2006/43/ЄС в основі такого регулювання повинна бути система суспільного нагляду. Дослідження концепцій регулювання аудиторською діяльністю в цілому та суспільного нагляду зокрема дозволила українським вченим Г.М. Давидову та О.А. Петрику визначити та описати зміст «належної інфраструктури аудиту» [7]. Належна інфраструктура аудиту включає в себе: систему суспільного нагляду, дисциплінарну систему і систему забезпечення якості. Таке представлення було обґрунтовано через аналіз норм Директиви 2006/43/ЄС та фактично доводить існування специфічної (незалежної) системи регулювання професійної аудиторської діяльності. Таким чином, можна стверджувати, що професійна аудиторська діяльність є незалежною внаслідок існування її незалежної інфраструктури.

Принцип незалежності системи регулювання аудиторської діяльності реалізується через забезпечення певних вимог. Можна визначити три групи факторів, що впливають на незалежність системи регулювання аудиторською діяльністю: організаційна складова, фінансова складова, монопольна складова.

Існування монопольної складової на рівні зовнішньої незалежності аудиту обумовлюється перш за все тим, що концентрація всіх регуляторних функцій

та повноважень в межах однієї структури (Аудиторської палати України) фактично може створювати етичні конфлікти як в середовищі регулятора, так і між регулятором та сторонами, що пов'язані з виконанням та споживанням аудиторських послуг. Особливо це стосується таких сегментів, як допуск на ринок аудиторських послуг, контроль якості аудиторських послуг, розгляд скарг та застосування дисциплінарних стягнень.

Головний підхід Директиви 2006/43/ЄС до моделі регулювання аудиторської діяльності полягає в тому, що таке регулювання здійснюється через систему суспільного нагляду на основі принципу контролю з боку країни. Тобто в даному контексті мова йде не про один визначений компетентний орган, а про їх систему. Подолання монополії в регулюванні аудиторської діяльності повинно відбуватись через розподіл повноважень між компетентними органами на функціональній основі. В основі такого розподілу можуть бути вимоги до системи суспільного нагляду, що наведені в статті 32 Директиви 2006/43/ЄС: «Система суспільного нагляду несе основну відповідальність за нагляд над:

- а) допуском та реєстрацією аудиторів та аудиторських фірм;
- б) впровадженням стандартів професійної етики, внутрішнього контролю якості аудиторських фірм та аудиту, а також
- в) системами безперервного навчання, забезпечення якості, розслідувань і санкцій» [8, ст. 32].

Організаційна складова зовнішньої незалежності в аудиті визначається змістом формальних вимог до організаційно-правової форми та порядку створення органів суспільного нагляду. Відповідно до статті 13 Закону України «Про аудиторську діяльність» Аудиторська палата України є юридичною особою, що має статус неприбуткової організації. Склад Аудиторської палати України формується на паритетних засадах шляхом делегування до її складу аудиторів та представників державних органів [9, ст. 13]. Існуючий порядок формування складу регулятивного органу аудиторської діяльності містить передумови для формування етичних конфліктів, що прямо впливає на його незалежність.

По-перше, членом Аудиторської палати України може бути висококваліфікований аудитор з безперервним стажем аудиторської діяльності не менше п'яти років, представники фахових навчальних закладів та наукових організацій, які делеговані з'їздом аудиторів України. Такий підхід відповідає принципу компетентності, згідно якого регулювання аудиторською діяльністю можуть здійснювати лише особи, що мають відповідну кваліфікацію та досвід роботи в професії. Проте поєднання професійної діяльності на ринку аудиторських послуг та виконання повноважень члена Аудиторської палати України створює цілу низку загроз незалежності.

По-друге, до складу Аудиторської палати України від державних органів делегуються представники центральних органів виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізацію державної фінансової політики, державної політики економічного розвитку. Формально застосований підхід направлений на реалізацію державою функції непрямого регулювання та нагляду за аудиторською діяльністю. Головна вада існуючого порядку проявляється через відсутність спеціальних вимог до компетенції осіб, які делегуються до складу Аудиторської палати України від державних органів. Крім того, існує проблема плинності, що прямо впливає на ефективність

регуляторної функції. Через ці обставини створюються передумови для протиріч в середині регулятора, коли прийняття рішення може здійснюватись без врахування реальних потреб як аудиторської практики, так і суспільства в цілому.

Подолання проблеми компетентності, як передумови забезпечення зовнішньої складової професійної незалежності в аудиті, може відбутись через імплементацію інституту непрактикуючого аудитора на рівні національного законодавства, що регулює аудиторську діяльність в Україні.

Застосування такого підходу вимагається Директивою 2006/43/ЄС. Загальна концепція суспільного нагляду передбачає, що такою системою «... мають керувати непрактикуючі особи, які мають знання у сферах, що стосуються обов'язкового аудиту. Такі непрактикуючі особи можуть бути фахівцями, що ніколи не були пов'язані з аудиторською професією, або колишніми аудиторами-практиками, які залишили професію. Разом з тим держави-члени можуть дозволити меншості фахівців-практиків брати участь у керуванні системою суспільного нагляду» [8]. В свою чергу, під непрактикуючою особою (аудитором) розуміється будь-яка фізична особа, котра протягом принаймні трьох років до свого залучення до управління системою суспільного нагляду не проводила обов'язкових аудитів, не мала прав голосу в аудиторській фірмі й не була членом адміністративного або керівного органу аудиторської фірми, а також не була найнятою аудиторською фірмою й не пов'язана з нею в інший спосіб» [8, ст. 2].

Якісний склад компетентного органу, який входить до складу системи суспільного нагляду, повинен формуватись з огляду на те, що аудиторська практика виникла, існує та розвивається в системі тристоронніх відносин. Отже, відповідні компетентні органи повинні мати у своєму складі осіб, що представляють інтереси відповідальної сторони (замовників аудиторських послуг), користувачів фінансової інформації, аудиторської спільноти, а також суспільства в цілому.

Третя складова зовнішньої незалежності – фінансова. Абсолютно очевидним є той факт, що пряме фінансування суб'єктами аудиторської діяльності будь-якого органу, що входить до системи суспільного нагляду створює загрози для незалежності такого органу. Саме тому Директива 2006/43/ЄС визначає, що система суспільного нагляду має адекватно фінансуватись. Таке фінансування має бути гарантованим і вільним від будь-якого неналежного впливу з боку аудиторів чи аудиторських фірм [8, ст. 32]. З іншого боку адекватне фінансування передбачає забезпечення достатнім рівнем коштів для оплати роботи висококваліфікованих фахівців, що будуть здійснювати свої повноваження в межах реалізації функцій відповідного органу. В протилежному випадку буде неможливо забезпечити належне виконання професійних обов'язків відповідними особами. Крім того, діяльність будь-якого компетентного органу, що входить до складу системи суспільного нагляду, повинна бути прозорою, що досягається через оприлюднення річних програм та звітів про результати діяльності.

Сучасна практика фінансування діяльності Аудиторської палати України базується на нормі статті 14 Закону України «Про аудиторську діяльність». Джерелами фінансування діяльності Аудиторської палати України є: плата за проведення сертифікації фізичних осіб на право зайняття аудиторською діяльністю; плата за включення до Реєстру; добро-

вільні внески, що надходять від професійних організацій аудиторів України; інші джерела, не заборонені законодавством [9, ст. 14]. При цьому члени Аудиторської палати України, за винятком Голови Аудиторської палати України, виконують свої обов'язки на громадських засадах. Недоліки порядку фінансування діяльності Аудиторської палати України є особливо відчутними в процесі здійснення зовнішнього контролю системи якості аудиторських послуг.

Альтернативний підхід до порядку забезпечення діяльності системи суспільного нагляду повинен базуватись на впровадженні бюджетного фінансування в поєднанні із залученням додаткових джерел, які існують в теперішній час.

Висновки з проведеного дослідження. З наведеного вище можна зробити наступні **Висновки**. Зовнішня складова професійної незалежності в аудиті являє собою систему регулювання аудиторською діяльністю, як ґрунтується на засадах розподілу функціональних повноважень та компетентності, а також належного фінансового забезпечення. В такому розумінні головне завдання, яке реалізується через формування зовнішньої складової, полягає у створенні передумов для досягнення очікуваного рівня робочої незалежності в процесі виконання завдань суб'єктами аудиторської діяльності.

УДК 657.1

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Аудит Монтомери / Ф.Л. Дефлиз, Г.Р. Дженик, В.М. О'Рейли, М.Б. Хирш; Пер. с англ. Под ред Я.В. Соколова. – М. : Аудит, ЮНИТИ, 1997. 542 с.
2. Редько О.Ю. Методологія та організація професійного аудиту в Україні. Стан та перспективи розвитку // Дисертація доктора економічних наук: 08.00.09. – Київ, 2009. – 453 с.
3. Дорош Н.І. Аудит: теорія і практика. – К. : Знання, 2006. – 495 с.
4. Шалімова Н.С. Соціально-економічні аспекти аудиту: теорія і практика: монографія / Н.С. Шалімова. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. – 672 с.
5. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
6. Романов И.В., Хван А.А. К анализу понятия «профессия» // Вопросы прикладной психологии: Сб. научн. трудов. – Новокузнецк : НГИУУ, 1995. – С. 51–60.
7. Давидов Г.М., Петрик О.А. Шляхи реформування системи аудиту в Україні // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. Випуск 22, Ч. II. – Кіровоград : КНТУ, 2012. – С. 3–9.
8. Директива 2006/43/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 17 травня 2006 року про обов'язковий аудит річної звітності та консолідованої звітності (Directive 2006/43/EC on statutory audit of annual accounts and consolidated accounts) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_844.
9. Про аудиторську діяльність : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3125-12>.

Святенко І.М.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку і аудиту*

Макіївського економіко-гуманітарного інституту

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ У БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ

У статті досліджено питання, пов'язані безпосередньо з організацією управлінського обліку в банківських установах, формуванням облікового інструментарію, адекватного сучасним потребам управління та інформації, що характеризує реальний стан активів, зобов'язань і капіталу комерційного банку. Розкрито основні види, методики та об'єкти управлінського обліку в банку. Проаналізовано порядок організації формування та передачі управлінської звітності в банку. Виділено основні етапи формування системи управлінського обліку в банку.

Ключові слова: управлінський облік, організація обліку, банківські установи, елементи управлінського обліку, система управлінського обліку.

Святенко И.Н. ФОРМИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЕТА В БАНКОВСКИХ УЧРЕЖДЕНИЯХ

В статье исследованы вопросы, связанные непосредственно с организацией управленческого учета в банковских учреждениях, формированием учетного инструментария, адекватного современным потребностям управления и информации, характеризующей реальное состояние активов, обязательств и капитала коммерческого банка. Раскрыты основные виды, методики и объекты управленческого учета в банке. Проанализирован порядок организации формирования и передачи управленческой отчетности в банке. Выделены основные этапы формирования системы управленческого учета в банке.

Ключевые слова: управленческий учет, организация учета, банковские учреждения, элементы управленческого учета, система управленческого учета.

Sviatenko I.M. FORMATION OF MANAGERIAL ACCOUNTING IN THE BANKING INDUSTRY

This paper investigates issues related directly to the organization of management accounting in banks, forming an instrument adequate to the current needs of management and information describing the real state assets, liabilities and capital of a commercial bank. The basic types, methods and facilities management account in the bank. The analysis procedure of formation and transfer of management accounts in the bank. The basic stages of the management accounting system at the bank.

Keywords: management accounting, organization of accounting, banking institutions, elements of management accounting, management accounting system.

Постановка проблеми. Банківський бізнес в Україні у даний час не забезпечує стабільність доходів за одними і тими ж операціями на довготривалій період. Тому банківські установи повинні самостійно ви-

значати пріоритети діяльності з метою підтримання ліквідності та платоспроможності, а також зростання обсягу власного капіталу. Тільки так можна досягти надійності в роботі банку, що є головною умо-